

הגדה של פסח מהרש"א

חידושים וביאורים, מערכות ותשובות, עובדות והנהגות
משלחנו של מרן שר התורה, הסבא קדישא
מורינו הרב שלמה אליעזר אלפנדרי זלה"ה

מהדורת ברקוביץ

ליקט וערך:

הרב נחום סילמן

מכון מורשה

adratkodesh@gmail.com

077-2070305 | 052-7682413

©

כל הזכויות שמורות

תש"פ

נוסח ההגדה וההלכות - עדות מזרח באדיבות
הרב יוסף חיים מזרחי

ניקוד, סדר ועימוד:

טקסט רץ. הוצאה לאור

— 039-111-444 —

עיצוב כריכה ושערים:

ש. שטרית

shireldesign@gmail.com

ציור תמונת השער:

מ. מנצור

mali0549728337@gmail.com

הדפוסים מהדפוס

דרישת שבת הגדול

מעצם כתי"ק רבינו - נדפסה ב"הגדה של פסח מגיד דבריו ליעקב"

ופרק ה' דתמיד) דכל שאין בו רוח חיים זכרהו ונקבהו. וכן כתב הרדב"ז בחידושו (סימן שלו) שנשאל שם על מה שכתב החזקוני בפרשת בהר סיני הוא אחוזתם בשור"ק ולא בחירי"ק, כיון שהפרשה כולה כתיב בלשון זכר. והשיב הרב שאין לנו לבטל קריאת אבותינו ורבותינו וכל הספרים שכולם מנוקדים בחירי"ק, שהרי מצינו בכמה מקומות זכר במקום נקבה ונקבה במקום זכר. וכן הוא הסכמת המדקדקים. וכן ראיתי בשם ר"ח יעו"ש.

וגם דבשם שבת עצמה כתבו התוספות בפרק קמא דכתובות (ה' ד"ה שמא ישחוט בו עוף) דיש גורסין בו עוף אף על גב דשבת לשון נקבה היא דכתיב 'ומחלליה מות יומת', הכי נמי הוי לשון זכר 'כל העושה בו מלאכה', 'שומר שבת מחללו' עכ"ל. וכן כתבו התוספות בחגיגה (כה) נר הוא לשון זכר, ולפעמים קוראה הברייטא לשון נקבה נר חנוכה שכבתה ואין לחוש על כך.

דרשת שבת הגדול בענין הטעם שנקרא כן הגדול בלשון זכר

יש לדקדק במה שנקרא שבת הגדול בלשון זכר. וכן דקדק הרב שני אליהו (דף ה:) דקרא בלשון נקבה נאמר דכתיב (שמות לא, יד) "ושמרתם את השבת כי קדש היא לכם". וכיוצא לזה דקדקו גדולי המפרשים ז"ל במה שמבואר בגמרא פרק כל כתבי (שבת קיח:) בפסוק (ישעיה נו, ב) "אשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה שומר שבת מחללו" - אפילו עובד עבודה זרה כאנוש מוחלין לו שנאמר 'שומר שבת מחללו' - אל תקרי מחללו אלא מחול לו, שדקדקו מהיכן נפקא ליה למדרש כן. וכתב מהר"ם אלשיך משום דבכל מקום שבת קרויה בלשון נקבה, אם כן שומר שבת מחללה הי"ל לכתוב כדכתיב מחלליה מות יומת, משום הכי דרשו כן.

אלא דיש לעמוד על זה דכללא כיילו לן הראב"ע והביא דבריו התוספות יום טוב (פרק ב דנזיר משנה ב

דודי מוהרש"א

הפטרת ישבת הגדול

זָכְרוּ תוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתוֹ בְּחֹרֵב עַל כָּל
יִשְׂרָאֵל חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים: הִנֵּה אֲנִכִּי שִׁלַּח לָכֶם אֶת אֵלֶיָּה
הַנְּבִיא לִפְנֵי בּוֹא יוֹם ה' הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא:

זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב

משום שזה ג"כ עלבון התורה. וכ"ש בדור הזה שהוא עקבתא דמשיחא ותורה מונחת בקרן זוית, דורש אין לה דמעכבין הגאולה דהשתא צריכה רבה, משום דידוע שהגאולה אינה באה כי אם דוקא בזכות העוסקים בתורה לשמה וכמאמר הכתוב "זכרו תורת משה עבדי... הנה אנוכי שולח לכם את אליה הנביא וכו'".

{מתוך הסכמת רבינו לספר "קומי רוני"}

בודאי חיובא רמיא על כל איש מישראל שנגע יראת אלקים בלבו להשתדל בכל עוז ותעצומות גם על אחרים ולעורר את לבם שילכו בתורת ה'. ואפשר לזה כיוון מה שאמרו חז"ל (אבות ו, ב) שבת קול יוצאת מהר חורב ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה, שהכוונה לומר שגם על "הבריות" שהוא לשון חשיבות והם עוסקים בתורה, אם הם שותקים ואינם שמים לב לעורר את לב העם, גם עליהם נאמר אוי וכו'.

החיוב על כל אחד להשתדל לזכות את הרבים

שבחי מוהרש"א

וְעִרְבָה לָהּ מִנַּחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם כִּימֵי עוֹלָם
וּכְשֵׁנִים קְדָמוֹנִיּוֹת

וְעִרְבָה לָהּ מִנַּחַת

סֵפֶר הַגָּאוֹן רַבִּי יַעֲקֹב מוֹצָפִי זִלְה"ה:

בְּשִׁמּוֹנְנוּ הַגָּאוֹן הַחֲסִיד רַב"ד מְקַדָּשׁ רַבִּי צְדָקָה חוּצִין זִלְה"ה בְּקָר בְּמַעוֹנוֹ שֶׁל
הַסֵּק רַבֵּנוּ, אָמַר לוֹ חֲכָם צְדָקָה כִּי זָכָה לְהַקִּים חֲבִירוֹתָא קַדִּישָׁתָא בְּבֵית הַכְּנֶסֶת

נר לרגלי דברך, ואור לנתיבותי: (ד' פעמים)

לב שְׁהוּד בְּדֹא לִי אֱלֹהִים, וְזִית נֶכֶן מִיֵּשׁ בְּהַדְרִי: (ד' פעמים)

יְהוָה לְרִצּוֹן | אֲמַרְי פִּי וְהִגִּיוֹן לִפִּי לְפָנֶיךָ, יְהוָה יִשְׁמְרֵנִי צוּרִי וְגֹאֲלִי: (ויאמר פסוק זה שתי פעמים;) וְיִהְיֶה | נֶעַם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עֲלֵינוּ, וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כְּוֹנֵנָה עֲלֵינוּ, וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כְּוֹנֵנָה:

הדושי מהרש"ח

ותמה הרב מה טובה לנו בעצה? ולמה צריך ליתן עצה הידוע ממילא? ו"ל על דרך מה שאמרו מכות כג: רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה תורה ומצוות. ועוד על דרך מה שאמרו מכות כג: ואיני יודע באיזה מהם הוא חפץ. ועיין ספרי פרשת ראה (פיסקא א

אות א). ובספר הפלאה לכתובות פירש במ"ש משכהו לבית המדרש ויקרא קריאת שמע ואם לאו יזכור לו יום המיתה, נמצא דיש ב' דרכים.

{מכתבי רבינו - "יקהל שלמה" (מערכת הטי"ת)}

נר לרגלי דברך ואור לנתיבותי

"נר לרגלי דברך ואור לנתיבותי" (תהלים קיט, קה). זכרתי ימים מקדם זה כמה אשר היה בכאן הרב החריף כמוהר"ר ציון אוחנא נר"ו שאמר לי משם הגאון המפורסם בכל קצוי ארץ מורינו הרב אליעזר אלפנדארי זצוק"ל: הנה רז"ל הקשו מ"ט פסח וסוכות מוסיפין יום א', משום דאין אנו בקיאים בקביועא דירחא עושים ח' ימים בפסח וט' ימים בחג סוכות, ואם כן בחנוכה גם כן נעשה ט' ימים, נוסיף יום אחד מצד שאין אנחנו בקיאים וכו', מה אית לך למימר? שאני פסח וסוכות שהם

מדאורייתא וספיקא דאורייתא לחומרא, וחנוכה שהיא מדרבנן ספיקא דרבנן לקולא, אם כן קשיא מפורים, והרי בגמ' דמגילה (ב.) פריך וליעביד ט"ז ומשני ולא יעבור כתיב, הלא"ה מוסיפין יום אחד ואפילו הוא מדרבנן. וסליק בתיובתא.

ועל זה פירש הגאון הנ"ל הפסוק הנזכר "נר" - דהיינו נר חנוכה קשה "לרגלי" - דהיינו פסח וסוכות, למה ברגלים מוסיפים יום אחד מספק ובחנוכה לא. ואם תמצי לומר שאני פסח וסוכות שהם מדאורייתא וספיקא

בטעם שאין עושין ספיקא דיומא בחנוכה ופורים

בָּהֶם: וְאָכְלוּ אֶת־הַבָּשָׂר בְּלִילָה הַזֹּאת, צִלִּי־אֵשׁ וּמִצּוֹת עַל־מִרְרִים יֹאכְלֶהוּ:
 אֶל־תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא וּבָשָׂל מִבָּשָׂל בְּמַיִם, כִּי אִם־צִלִּי־אֵשׁ, רֹאשׁוֹ עַל־פְּרָעִיו
 וְעַל־קֶרְפוֹ: וְלֹא־תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר, וְהִנָּתַר מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר בָּאֵשׁ תִּשְׂרָפוּ:
 [מלעיל] וְכָכָה תֹּאכְלוּ אֹתוֹ, מִתְּנִיכֶם חֲגָרִים נֶעְלִיכֶם בְּרִגְלֵיכֶם וּמִקְלָכֶם בְּיָדְכֶם,
 וְאִכְלַתֶּם אֹתוֹ בַּחֲפוּזֹן, פֶּסַח הוּא לִיהוָה:

וְכֵן, כִּד הָיָה סֵדֶר עֲבוֹדַת קֶרֶפֶן פֶּסַח בְּבֵית־אֱלֹהֵינוּ; בַּיּוֹם אֲרָבָעָה עָשָׂר אַחֵר
 חֲצוֹת, שׁוֹחֲטִים תָּמִיד נֶשֶׁל בֵּין הָעֶרְבִים וּמִקְטִירִים קִטְרֶת. וְאַחֵר הַטֶּבֶת

צלי אש

בלשונו דהרב קאי על הזרוע צלויה
 זכר לפסח שלא יאכל בב' לילות
 שנראה כאוכל קדשים בחוץ.

{מכתי"ק רבינו}

עיינ בני דוד פאלקון (פרק ח מהלכות
 חמץ הלכה יא) דה"ד כנה"ג (סימן
 תעו) דכתב דאפי' במקום שנהגו לאכול
 צלי דאסור בב' לילות. וכתב ז"ל ע'
 מהרי"ו (סימן קצג), ותראה שקיצר

אכילת
 צלי
 בלילות
 יו"ט
 דפסח

ומצות

תורה יוצאה להתיר בכל שהוא. וחזה
 הוית במשה ידבר (הלכות פסח, סימן ד)
 מה שהכריח שם, ומר אביו השיגו (שם
 סימן ה). ויעוין מקראי קדש (דף קפו: סימן
 תסב) שהביא דברי פרי חדש שכתב
 במ"ש הרב משה ידבר והרב השיגו
 בהשגת מוהר"א ישראל ע"ש ולאור
 יקרות (דף מב ודף מ) שתמה על השגת
 המקראי קדש, ולא זכרו שרים הרב
 משה ידבר ומר אביו מדבריהם דרבנן.

{מכתי"ק רבינו}

כתב אה"ל ח"ב (אות חמץ) מצה שאפו
 בתנור חדש שיש בקרקעיתו
 מלח, אבק דרכים (או"ח סימן ד, דף מד)
 אסר משום דטבע המלח לחמם
 ולהחמיץ והוי מי פירות עם מים
 ומחמיץ ע"ש, ובלב חיים (ב, סימן עח).
 וגנזי חיים (דף קז אות פד). ואם הוא
 במצה עשירה נראה דמותרת דהוי מי
 פירות לבד. ועיין יד המלך (פרק ה
 מהלכות חמץ ומצה הלכה ד).

דין מצה
 שאפו
 בתנור
 שיש
 בקרקעיתו
 מלח

שו"ר למהר"י ן' יעיש בסו"ס בן
 אברהם (סוף סימן ה) דמשם

קדוש

יזהר לקדש מיד כשתחשך, דהיינו אחר צאת הכוכבים (בא"ח צו סעיף כח). וקודם הקידוש יאמר בקשה זו (לשון חכמים ח"א סימן נ);

לְשֵׁם יְחִיד קִדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וְשְׂכִינְתָּהּ, בְּדַחֲלוֹ וּרְחִימוּ וּרְחִימוּ וּדְחִילוֹ,
לְיַחְדָּא שֵׁם יו"ד וְה"א בּו"ו > וְה"א בְּיַחְדָּא נְשִׁים (יְהוּה), בְּשֵׁם כָּל
יִשְׂרָאֵל, וּבְשֵׁם כָּל הַנְּפֻשׁוֹת וְהָרוּחוֹת וְהַנְּשָׁמוֹת וּמַלְבוּשֵׁיהֶם וְהַקְּרוּבִים לָהֶם,
שְׁמִכְלִלוֹת אֲצִילוֹת בְּרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה, וּמִכָּל פְּרִיטֵי אֲצִילוֹת בְּרִיאָה יְצִירָה
עֲשִׂיָּה דְכָל פְּרָצוּף וּסְפִירָה, הֵנָּה אֲנֹכִי מוֹכֵן וּמְזַמֵּן לְקַיָּים > מַצּוֹת עֲשֵׂה מִן

הדושי מהרש"א

קדוש

[קודם הקידוש], בהוסיפו כי "ליל
פסח" גימטריא "ריח".

{הגאון רבי עקיבא יוסף אייזנבאך - "אור השבת" (עמ'
עה). ועי' "אוצרות ירושלים" (גל' קמב עמ' תערב)}

שמעתי מהרש"א מרגליות (שליט"א)
ששמע מאביו [הריא"ז]

זצ"ל כי הס"ק הגרש"א אליפנדרי
זי"ע אמר כי מנהג עתיק הוא להריח
בשמים בליל התקדש חג המצות

מנהג
להריח
בבשמים
בליל פסח

שבחי מהרש"א

ליל הסדר

בְּעֶרְב פֶּסַח הָאֶחָד לַחֲמִי רַבְּנוּ בִּקְשׁ מִמְּשָׁמְשׁוֹ הַרְה"ג ר' בְּרוּךְ פִּינְחָס גּוֹלְדֶּבֶרְג
זל"ה לְהַשְׁאֵר עִמּוֹ בְּלִיל הַסֵּדֶר. כְּשֶׁבִקֵּשׁ עַל זֶה רְשׁוֹת מֵאֲבִיו הַרְה"ג ר' חַיִּים בִּנְיָמִין
ז"ל, הִשְׁיב לוֹ: הֵן בְּכָל שַׁבָּת וְחַג הֵנָּה נִמְצָא אֶצְל הָרַב, לְפָחוֹת בְּלִיל הַסֵּדֶר תִּהְיֶה
בְּקֶרֶב הַמְּשַׁפָּחָה. חֲזָקָה הִיְתָה עָלָיו מַצּוֹת אָבִיו וּבְלִיל הַסֵּדֶר נִשְׁאֵר בְּבֵית בְּחִיק
מְשַׁפָּחָתוֹ. לְמַחֲרַת הַיּוֹם כְּשֶׁחָזַר ר' בְּרוּךְ פִּינְחָס אֶל רַבְּנוּ אָמַר לוֹ בְּרוּךְ, הִפְסַדְתָּ...

בַּצֵּאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לֵעָז: הִיְתָה
 יְהוּדָה לְקַדְשׁוֹ, יִשְׂרָאֵל מִמְּשֻׁלוֹתָיו: הֵיּם רָאָה
 וַיָּנַס, הִירְדֵן יִסָּב לְאַחֲזֹר: הַהָרִים רָקְדּוּ כְּאֵילִים, גְּבָעוֹת
 כְּבָנֵי צֶאֱן: מָה לָּךְ הֵיּם כִּי תִנּוּס, הִירְדֵן תִּסָּב לְאַחֲזֹר:

הַדּוּשֵׁי מַהֲרֵשׁ"א

בית יעקב מעם לוּעַז

כן אתם על במות אויביכם תדרכו
 ותכלו אותם, הגם שהם קשים וגבורים
 מכם. ואמר 'הנה שמת'ך למורג חרוץ
 חדש' - כמו המורג חרוץ מכלה את
 העץ, כן תהיו גם אתם 'תדוש הרים'
 עלי השונאים שהם כמו הרים, תכבשו
 אותם ויכנעו מפני עם בני ישראל.

{הרה"ג רבי משה גולדשטיין זלה"ה - מאמר "חיות אש"
 (תולדות הס"ק, אות נז)}

אמר [רבינו מהרש"א] בדברי הנביא
 (ישעיה מא, יד-טו) "אל תיראי
 תולעת יעקב וכו' הנה שמת'ך למורג
 חרוץ וכו'". צריך להבין למה נמשלו
 ישראל לתולעת בזה?

אך ידוע שישנו תולעת הוא העש
 המבלה ומקלקל את כל מיני
 עצים אפילו שהם קשים ועבים, ולזה
 ניבא הנביא 'אל תיראי' בני ישראל
 מאומות העולם, כי נמשלתם כמו
 'תולעת יעקב' - האוכל ומכלה את כל,

הטעם
 שישראל
 נמשלו
 לתולעת

שְׁבַח מַהֲרֵשׁ"א

הֵיּם רָאָה וַיָּנַס

הַחֲכָם הַשֵּׁלֶם רַבִּי חַיִּים אֱלִיאֲשׁוּרִי זלה"ה זָכָה בְּגִיל צָעִיר לְשִׁמּוֹשׁ אֶת רַבְּנוֹ, לְיָמִים
 סִפֵּר מַעֲשֵׂה שְׁאָרַע בָּעֵת שֶׁרַבְּנוֹ נָסַע בְּאַנְיָה:

פַּעַם בְּאַחַת מִמִּסְעוֹתָיו הִפְלִיג רַבְּנוֹ בְּאַנְיָה כְּאִשֶּׁר לָפְתַע הַשְּׂתַנָּה מִזֶּג הָאָוִיר
 וּגְשָׁמִים עָזִים נָחְתּוּ עַל הָאֲנִיָּה, גָּלִים עֲנָקִיִּים הָרִימוּ אֶת הָאֲנִיָּה לְגִבָּה רַב וְאַחַר כֵּן
 הִנָּחִיתוּ אוֹתָהּ בַּחֲזָרָה, כֵּן שֶׁהָאֲנִיָּה עֲמָדָה לְהִשָּׁבֵר. רַב הַחוּבֵל שֶׁל הָאֲנִיָּה אָסַף אֶת
 כָּל הַנוֹסָעִים וְאָמַר לָהֶם: אָנּוּ עוֹמְדִים לִפְנֵי טְבִיעָה, אֵין לָנוּ שְׁלִיטָה עַל הָאֲנִיָּה,
 נִשְׁאָר רַק שְׁנֵת־פֶּלֶל כְּלָנוּ לַהֲקַב"ה שֶׁיַּצִּיל אוֹתָנוּ. כָּל הַזָּמָן הָיָה הָרַב יוֹשֵׁב בַּחֲדָרוֹ

הוֹדִי לַיהוָה יֵהי אֱלֹהֵינוּ כִּי טוֹב,
 יֹאמַר נָא יִשְׂרָאֵל,
 יֹאמְדִי נָא בֵּית אֶהְרֹן,
 יֹאמְדִי נָא יִרְאֵי יְהוָה יֵהי אֱלֹהֵינוּ,

מִן הַמִּצַּר קִרְאתִי יְהוָה, עֲנֵנִי בַּמֶּרְחֵב יְהוָה: יֵהי אֱלֹהֵינוּ יֵהי –
 לֹא אִירָא, מַה יַּעֲשֶׂה לִּי אֱלֹהֵינוּ: יֵהי אֱלֹהֵינוּ לִי בְּעֶזְרִי,
 וְאֲנִי אֶרְאֶה בְּשִׁנְאִי: טוֹב לַחֲסוֹת בְּיְהוָה יֵהי אֱלֹהֵינוּ, מִבִּטָּח
 בְּאֲדָם: טוֹב לַחֲסוֹת בְּיְהוָה יֵהי אֱלֹהֵנוּ, מִבִּטָּח בְּנִדְבִיכִים: כָּל

מִן הַמִּצַּר קִרְאתִי יְהוָה עֲנֵנִי בַּמֶּרְחֵב יְהוָה

בְּתֵב הַגָּאוֹן רַבִּי שְׁבַתַּי אָטוֹן זל"ה:

שָׁמַעְתִּי מִפִּי כְבוֹד הַרְבֵּה הַחֲסִיד ר' אַבְרָהָם רַפּוּל (ה"ו) זצ"ל פְּרוּשׁ נֶאֱמָה שֶׁשָּׁמַע
 מֵהַסֵּבָא קִדִּישׁא רַבִּי שְׁלֹמֹה אֱלִיעֶזֶר אֶלְפִנְדֵּרִי זצוק"ל מִתּוֹךְ מַעֲשֵׂה שְׁהִיָּה שֶׁהִגִּיעַ
 לְבֵיתוֹ אָדָם גָּדוֹל וְתָנָה בְּפָנָיו אֶת צִעְרוֹ שֶׁהוּא בְּמִצּוּקָה נִזְרָאָה בְּעֵנֵן הַפְּרִנְסָה. אָמַר
 לוֹ הַס"ק: גִּעְלָם מִכְבוֹדוֹ פֶּסוּק מִפְּרֶשׁ. אוֹתוֹ חָכָם לֹא הָבִין בְּנִתְנוֹ. צָוָה הַס"ק
 שְׂיִבִּיאוּ לְפָנָיו סֵפֶר תְּהִלִּים פֶּתַח בְּפֶסוּק זֶה וְאָמַר לוֹ: תִּקְרָא! קִרְא תְּהִלָּה בְּפֶסוּק
 הַנּוֹדֵעַ "מִן הַמִּצַּר קִרְאתִי יְהוָה, עֲנֵנִי בַּמֶּרְחֵב יְהוָה". אָמַר לוֹ הַס"ק: כֵּן הוּא סֵדֶר הַפֶּסוּק
 מִן הַמִּצַּר קִרְאתִי יְהוָה, עֲנֵנִי בַּמֶּרְחֵב יְהוָה? דִּהְיֵנוּ קִרְאתִי לְהַקְבִּי עַל כֵּן שֶׁאֲנִי נִמְצָא
 בַּמִּצַּר, וְהַשִּׁי"ת עֲנֵנִי - הִשְׁיִבֵנִי בַּמֶּרְחֵב יְהוָה? בְּלִשׁוֹן תְּמִימָה, וְכִי הַקִּב"ה נִמְצָא
 בַּמֶּרְחֵב, וְהִרִי פֶעַת שְׂכִינְתָּא בְּגִלְוִתָּא?

סוֹף מַעֲשֵׂה הָיָה שֶׁאַחַר צֵאת הַחֲכָם מִן הַבֵּית רָמַז הַס"ק לְשִׁמּוֹשׁוֹ שִׁילִיף אַחֲרָיו
 לְבֵיתוֹ מִכָּל טוֹב שְׁהִיָּה עָמוּ.

פרק א

קושטא קאי

שושלת משפחת אלפנדרי שמרכזה בעי"ת קושטא - הולדת רבינו
וימי נעוריו בקושטא ושיבותיה - הרבצת תורה והנהגת העיר

תק"ע - תרס"ד (לערך)

משפחת אלפנדרי הותיקה והמפוארה^א היתה נודעת לתהלה בתוך בית ישראל עוד מלפני גירוש ספרד, ממנה פרח ויצץ ציץ נזר הקודש גאוני התורה והיראה, שהיו ליתד ולפינה לכל יהודי התפוצות, כל הארץ האירה מכבודם, כי מהם יצאה תורה לכל קצוי תבל, רועי ישראל לדורותיהם בקושטא, איזמיר, סאלוניקי וערי הקודש - ירושלים, חברון, צפת וטבריה^ב. הגאון חיד"א זלה"ה כותב בספרו "שם הגדולים" (מערכת א אות קיט) שסיפר לו הגאון רבי אהרן אלפנדרי זלה"ה בעל "יד אהרן" שמסורת במשפחתם שמקור חוצבתם משבט יהודה^ג ממשפחת בצלאל בן אורי בן חור^ד.

מרן הס"ק רבינו מהרש"א מנה ממנו ולמעלה בקודש עשרים דורות של רבנים גאונים וצדיקים, אריות שבחבורה, קדושי עליון, רבני ערים גדולות ומפורסמות ומחברי ספרי תשובות דרושים ופפוליים^ה.

בערך בשנות תק"ע - תקע"ה לאלף הששי, בעוד היו מושלים בקרב תבל ומלואה אורות אלים וחזקים ארזי הלבנון אדירי התורה וגם חסידי עליון צדיקים וקדושים הראשונים כמלאכים זי"ע אשר כבר חלפו ועברו אלה לחיי עולם, דור

א. אלפנדרי בערבית פירושה "בית החכמה".

ב. ומ"מ עיקר מושג אותה משפחה המפוארה היתה בעיר תהילה קושטא רבתי.

ג. ראה שם שכתב על הגאון רבי אהרן אלפנדארי בעל ספר יד אהרן על הטור והב"י ובעל מרכבת המשנה על הרמב"ם בזה"ל: "שכשעלה לחברון ת"ו זכיתי להקביל פניו ולהנות מזיו תורתו וקדושתו. וגם גילה לי שמסורת בידו שהוא משבט יהודה ממשפחת

בצלאל".

ד. וכן נכתב במצבת רבינו "משבט יאודה ממשפחת בצלאל".

ה. כך סיפר הגאון רבי ישעיה אשר זעליג מרגליות זלה"ה ששמע מפי רבינו, וחבל על דאבדין שסמוך לאמירתן מפ"ק של רבינו מהרש"א לא נרשמו הדברים ע"ג הכתב.

ו. שנת לידתו המדויקת של רבינו לא נודעה לנו. וראה עוד להלן.

כן פעם בא לבקר במעונו הגאון המובהק רבי רפאל דוד הלוי זלה"ה מקושטא^{צט}, ואז היה מונח על שלחנו של רבינו פסק שערך אז, ועיין בו הגאון הנ"ל, ובאותו מעמד עברה הרבנית של הרב מהרש"א ואמר לה שבעלה עשיר ושאלה אותו איזה עשירות יש לו. ואמר שאינו כותב בפסקיו תיבות "ולענ"ד", א"כ הוא עשיר בדעת הרב מהרש"א.

כן פעם הגיע לבקר בקושטא מרנא ורבנא הגאון האדיר המפורסם בחיבוריו בכל מקצועות התורה רבינו חיים פלאג'י - החבי"ף זלה"ה שהיה החכם באשי וראש הרבנים בעי"ת איזמיר ונהרו אליו כל הרבנים והבתי דינים לבקרו, אולם רבינו מהרש"א לא הלך עמהם רק הלך לבדו להתראות עמו ביחוד. ושאל אותו מהר"ח פלאג'י אם ראה את הקונטרס שהדפיס ע"ד איסור שבת החמור. השיבו הרב בתום צדקתו: ראיתי ואין בו חידוש כי מקרא מלא דיבר הכתוב (שמות לא, יד) "מחלליה מות יומת", וכשיצא אמרו לו הרבנים ששמו נאה לו "א"ש אלפאנדר"י^ק. ואמנם רבינו העריכו מאוד ומתארו בכתביו כ"גדול דורנו"^{קא}.

עוד אחד מענקי התורה באותו הזמן ובאותה המדינה שמתואר בכתבי רבינו כגדול הדור הוא הארי שבחבורה שבחכמי איזמיר המאור הגדול הגאון רבי חיים בנימין פונטרימולי בעל "פתח הדביר" זלה"ה - מראשי חכמי איזמיר בשנים בהם כיהן רבינו ברבנות בקושטא שבאותה המדינה^{קב}. בתשובה (שו"ת הסבא קדישא ב, סימן יג) מכנהו רבינו בזה"ל: "כתב הרב גדול הדור בעל פתח הדביר".

מהר"ח פלאג'י בספר גנזי חיים". ועוד שם (סימן יג) "והנה בעתה יצא לאור ס"ה זכרנו לחיים ח"ב **להרב המובהק מהר"ח פ נר"ו**".

קב. הגאון הנ"ל היה חבר בית דינו של הגאון החבי"ף. תהילתו של הגאון מלאה הארץ. הגאון רבי יוסף פלאג'י זלה"ה בספר "יוסף את אחיו" (בנדמ"ח עמ' קמח) כותב עליו "מוריני הרב תנא דאורייתא, הרב המופלא רב גובריה ורב חיליה, חיים ומלך נר"ו בע"ס פתח הדביר". אף אביו הגאון החבי"ף מתארו כ"ארי שבחבורה". נלב"ע י ניסן תרל"ג.

צט. נזכר לשבח ע"י הגאון החבי"ף בשו"ת "לב חיים" (א, י"ד סימן רעד) "גבר חכם הורה בעוז, מסיק שמעתתא אליבא דהלכתא, הרב השלם הדה"מ המלאך **רפאל** סגן **לוי**ה נר"ו **לדוד** בשנותו גופי הלכות".

ק. הרה"ג רבי משה גולדשטיין זלה"ה - מאמר "חיות אש" (אות טו).

קא. רבינו בספריו מרבה להביא מספרי הגאון החבי"ף, רק נציין גרגירים בודדים מאיזהו מקומן ומהן תלמד על הכלל. בשו"ת הסבא קדישא (ב, אבן העזר סימן יח) "ועיין עוד **לגדול דורנו הרב**

פרק ג

מאור גליל העליון

כהונת רבינו במשרת החכם באשי וראש הרבנים בעיה"ק צפת
ת"ו ושאר ערי ומושבות הגליל

תר"ע - תרפ"ה (לערך)

כיון שהפליג רבינו מעבר לגליל גבורות, גמלה בלבו ונגמרה בדעתו ההחלטה לעלות ולהשתקע בארץ הקודש - פלטרין של מלך, ובערך בשנת תרס"ט עלה רבינו מדמשק לארץ הקודש דרך ביירות שבלבנון בה שהה זמן קצר והכין את עצמו הכנה דרבה לעלות לארץ הקודש, וילן שם בלילה ההוא בעומקה של הלכה - הלכות מצוות התלויות בארץ ועסק באריכות בהלכתא רבתי לשבת ה', דיני שביעית בזמן הזה. את הפירות הנושרים מהלכות אלו העלה על הכתב בקולמוסו ונדפסו בקונטרס "אפקעתא דמלכא", ובו הוכיח דמצות שמיטה נוהגת אף בזמן הזה ויש לקיימה ככל פרטיה ודקדוקיה ללא שום הערמה. ואף אם תאמר שחיובה בזה"ז מדרבנן ולא מדאורייתא, יש לקיימה ככל מצוות דרבנן.

כיון שדרכו כפות רגליו על אדמת הקודש, החליט בלבו כי יותר לא יצא מגבולותיה וקבע את דירתו בחיפה עיר הנמל, שם ישב ושקד על התורה כמעט באין מפריע. אולם בכ"א הרב לעדות האשכנזים בחיפה - הגאון רבי ברוך מרקוס זלה"ה קמ"ו שעמד על טבעו שלח לשאול אותו בשאלות הזקוקות הכרעת גברא רבה דכוותיה קמ"ז. כיון שחלף זמן מועט ויצא טבעו ברבים, הזמינו אותו חכמי ורבני עיר

הרגישו שהיה בדופן השק מבפנים מעט עיסה דבוקה, והלך אצל המורה דפה העירה חיפה ת"ו רב אחאי ברוך הוא וברוך הוא שמו יצ"ו מעדת האשכנזים, והוא שלח אותו אלי להורות לו אי מותר או לא.

"המורה דפה העירה חיפה" שרבינו כינה אותו בתואר "ברוך הוא וברוך שמו", הוא הגאון רבי ברוך מרקוס זלה"ה שכיהן כרב לעדות האשכנזים בחיפה באותם השנים.

קמו. הגאון רבי ברוך נולד בשנת תר"ל ברוטבו הסמוכה לקובנא שבליטא. בימי חרפו למד בשיבות ליטא המפורסמות כקעלם וסלבודקא. בהמשך קבע את משכנו בא"י, ובשנת תרס"ז מונה לרבה הראשון של העיר. נלב"ע י"ט סיון תשכ"א.

קמז. ראה בשו"ת הסבא קדישא (א, או"ח סימן טו) שכתב: "קודם פסח בא אלי איש אחד ובידו שק שהיה בו קמח ועשו מזה מצה, ואח"כ

ספרייתו היתה גדולה ועשירה והתברכה בספרים רבים וכתבי יד נדירים, פרי עמל של למעלה ממאה שנות רכישת ספרים שנקנו על ידו בעמל רב^{כב}. פעם סיפרה זקנה אחת ע"ה שהוא זוכרת כשהגיע רבינו לשכון כבוד בצפת, באה שיירה ארוכה של גמלים שסחבו את כל ספרייתו מדמשק לצפת^{כג}. חלק גדול מספרייתו התבססה ממה שרכש את ספרייתו של הגאון רבי רפאל משה חזן זלה"ה בעל "כרך של רומי" ונכד הגאון היר"ח בעל ה"חקרי לב", ספרייתו של הגאון הנ"ל היתה גדולה מאוד ומלאה בכתבי יד וספרים נדירים^{כד}. חלק מכתבי

פעם סיפר מי שהיה משמשו בקודש בשנתו האחרונה - רבי ברוך פנחס גולדברג זלה"ה כי אירע ששאל את רבינו שאלה אחת ואמר לו הס"ק תקח את הספר החמשה עשר במקום פלוני. הלך למקום ההוא, ומנה את הספרים העומדים שם עד שהגיע לספר הט"ו, שהיה ספר שאלות ותשובות מאחד מגדולי אשכנז והביאו לפני רבינו. אמר לו רבינו: תפתח ותקרא. שאלו הרב"פ: באיזה מקום אפתח? אמר לו רבינו: תפתח. פתח את הספר והתחיל לקרוא לפני הרב. אמר לו רבינו: תדפדף כמה דפים אחורה קצת. וכן דפדף עוד כמה פעמים עד שהגיע לדף הנכון ואמר לו רבינו: תקרא מן השורה העשירית בדף הזה, ושם מצא את התשובה לשאלתו.

רכב. אגב, סיפר מקורבו של רבינו בשנים שהתגורר בעיה"ק צפת ת"ו - הגאון רבי מאטיל סלאנימער זלה"ה ששמע מפי רבינו כי בשעה שיצא לאור כרך של תשובות החתם סופר בשנת תר"א, שנה לאחר הסתלקותו של החת"ס "הייתי אז בין עשרים לשלושים - אמר רבינו - קניתי את ספר התשובות שלו ושילמתי עליו חצי הונתי". (ראה "סיפור מבית אבא" א, עמ' 252).

רכג. ראה בקובץ "בית הלל" (מד, עמ' כב). וכיו"ב סיפרו בעת שעבר רבינו להתגורר בירושלים.

רכד. בגליונות הספרים ישנם הגהות משני החכמים האלו. הגהות רבי רפאל משה

נמצא, ובתוך הדף היה מצביע על הנושא המדובר כמעט על השורה בלי לחפש.

כן הבאנו מה שסיפר הגאון רבי יצחק דוד אתרוג זלה"ה הראב"ד דצפת בזכרונותיו אודות ספרייתו של רבינו: "היתה לו ספריה היותר גדולה באה"ק, ספרים בכל מקצועות התורה, כל שו"ת של ראשונים ושל אחרונים, חכמי אשכנז וספרד, שני חדדים גדולים היו מלאים עם רהיטי ספרים ממסד ועד הטפחות, והיו צריכים לטפס על סולם גבוה להוריד ספר משורה העליונה, הוא היה בקי כמעט בכולם. זכרוננו היה מבהיל".

ועוד סיפר הגאון הנ"ל ב"קורות חיי" שבספרו "פרי עץ הדר" (ז, עמ' 12) בזה"ל: "זכיתי לבקר גאון ישראל וקדושו אלופי ומיודעי הס"ק רש"א אלפנדי ז"ל שגר אז בצפת וקרובני מאד, והיה לו ספריה היותר גדולה והכותלים של אולם הגדול היו מלאים ממסד ועד הטפחות, וכמה התענגתי מהספרים שעניתי בפעם הראשונה: שו"ת מהרי"ט, חקרי לב, מהריט"א, שעה"מ וקצות ובאר יצחק, וכל השו"ת מגדולי האחרונים".

במאמר הערכה שכתבו על רבינו סמוך לפטירתו בקובץ "שערי ציון" (אייר-סימן תר"ץ) הובא: "כח זכרוננו היה נפלא מאד ויוצא מן הכלל, מלבד בקיאותו העצומה בש"ס בבלי ירושלמי ופוסקים, היה זוכר תשובות ראשונים ואחרונים בע"פ עם הסימנים וזמן כתיבתם".

פרק ה

שמוש חכמים

לקט מדברי רבינו אודות גדולי הדורות שקדמו לו -
הנהגות ומנהגי רבינו

אודות מרן ה"בית יוסף" רבי יוסף קארו זלה"ה

מעשה שסיפר רבינו - למקורבו הרה"צ רבי ישעיה אשר זעליג מרגליות זלה"ה - המקובל בידו מאבותיו ורבותיו נוחי נפש אודות התפשטות הוראות מרן הבית יוסף זלה"ה, ומעשה שהיה כך היה: בעת שמרן הקדוש רבינו יוסף קארו זיע"א הדפיס ספרו בית יוסף על הטורים, באותו הזמן היה הרב בסאלוניקי הגאון המופלא רבי יוסף בן לב - מהריב"ל זיע"א, ועשה חרם ששום איש לא יביא לעירו את ספרי הטורים עם הבית יוסף, לפי שקודם שיצא ספר הבית יוסף, כל מי שרצה ללמוד את ספרי הטורים היה מוכרח להתמיד ולשקוד בעיון הדק היטב את סוגיות הש"ס עד שיהא בקי למצוא את מקורו של הטורים בש"ס, ועל ידי שילמדו בבית יוסף שם ימצאו את המקורות בש"ס בלי יגיעה, ועי"ז יתמעט הלימוד בש"ס. לפיכך אסר להביא לעירו את ספרי הטורים עם הבית יוסף.

והוא המהריב"ל בעצמו היה לו קביעות ללמוד עם תלמידיו הגאונים בישיבתו בכל יום שיעור הטורים, וכך היה הסדר בשיעור הזה, כי כל אחד מתלמידיו בשיעור הזה, מלבד שהיה צריך להיות בקי ושקדן בש"ס, היה צריך להיות בקי במסכת אחת במיוחד, ולא היה קוראו בשמו אלא "מסכת פלוני", וכל תלמיד מן התלמידים של השיעור הזה היה מנסה אותם בטרם נכנסו לשיעור הזה, ואחר שהתקבלו כתלמידים מן המנין היה מכנה כל אחד בשם "מסכת פלונית". ודרכו בקודש של מהריב"ל בשיעור הזה של הטורים, שהוא הרב מהריב"ל היה מלמד לפני התלמידים את גוף הטור, ובכל ענין קרא לתלמיד "מסכת פלונית, אמור המקור". ואם אותו תלמיד לא היה יודע להשיב תיכף על אתר את המקור בש"ס בגמרא פלונית של זאת ההלכה, היה מוציאו מן השיעור הזה עד שהיה חוזר על המסכת הזאת ועמד עוד הפעם בנסיון לפני הרב מהריב"ל. לפיכך לא הסכים ולא רצה שיבוא אפילו

כח]. בענין זמן קריאת שמו"ת דפרשת וזאת הברכה - כתב מקורבו של רבינו בקושטא - הגאון רבי יעקב ארגואיטי זלה"ה בספר "זכר עשות" (מערכת התי"ו, אות צו, ערך תרגום): "עיקר דבר זה [שקורים שמו"ת דוזאת הברכה בהושענא רבה] הוא משום שאין ללמוד שמו"ת בשבת ויו"ט ומשו"ה נהגו לקרותה בהושענא רבה, וזכורני שהרה"ג כמהרש"א אלפאנדארי זלה"ה כשהיינו מתפללים בביתו ובחומותיו, כך היה מנהגנו לקרותה ביום הושענא רבה הכל כאשר לכל כמו שאנו עושים ביום שמיני עצרת. וגם אנא זעירא אח"כ גופא בתר רישא גריר והייתי נוהג בעצמי לילך לישיבה יחידי ביום הושענא רבה לקרותה בספר תורה לבדי מהאי טעמא".

כט]. הקפות לכבוד גומרה של תורה היה עושה בליל שמיני עצרת וגם ביזמו אחר תפלת מוסף ובמנחה ובליל מוצאי יו"ט, וכן בשבת בראשית אחר תפלת מוסף, ורקד בעצמו וספר תורה קטנה של קלף צבי בידו ואמר שהוא מנהג ישן מחכמי וגאוני קושטא לעשות הקפות בשבת בראשית, והיה מדקדק מאוד שבשעת ההקפות יעמוד אחד וספר תורה בידו אצל השלחן, וככה יקיפו מסביב את התיבה והספר תורה [מאמר "חיות אש" (הנהגות אות יב)].

ל]. בשבת בראשית עלו בבית מדרשו חמשה קרואים בפרשה הראשונה - היינו לכהן סדר יום אחד, ללוי יום שני וכו', ולסדר יום הששי עלה הוא וקודם הברכה אמר בזה הלשון 'בסימנא טבא', והתחיל בפה קדשו לקרות בתורה חוזר מפרשת בראשית וכל סדר הפרשה עד "אשר ברא אלקים לעשות" [מאמר "חיות אש" (הנהגות אות ח)].

לא]. העידו כי כשהיה בצפת היה מתרעם על השוחטים האשכנזים במה שמחזיקים בסכין לאחר השחיטה ומשפשפים בידם בערך כשעה, ולמדו מהם השוחטים הספרדים שגב. מאידך יש שהעידו כי בעת שהיה בצפת היה אוכל בשר

ולאחר מכן בצפת ת"ו, ובאותו זמן היה מתרעם על השוחטים האשכנזים במה שמחזיקים בסכין לאחר השחיטה ומשפשפים בידם בערך כשעה ולמדו מהם השוחטים הספרדים. כמו כן אמרתי לו שמורינו הרב זבחי צדק בס' יח אות

שגב. מתוך מכתב הגאון רבי יצחק נסים רחמים זלה"ה בשנת תפר"ח להגבירה סיניורה פריחה פלורה ששון ע"ה וז"ל: "לפני כמה ימים הייתי אצל הרב רבי שלמה אליעזר אלפאנדארי הי"ו ואמר שנפגשתם איתו בדמשק לפני זמן רב

ישמח לב מבקשי ה'

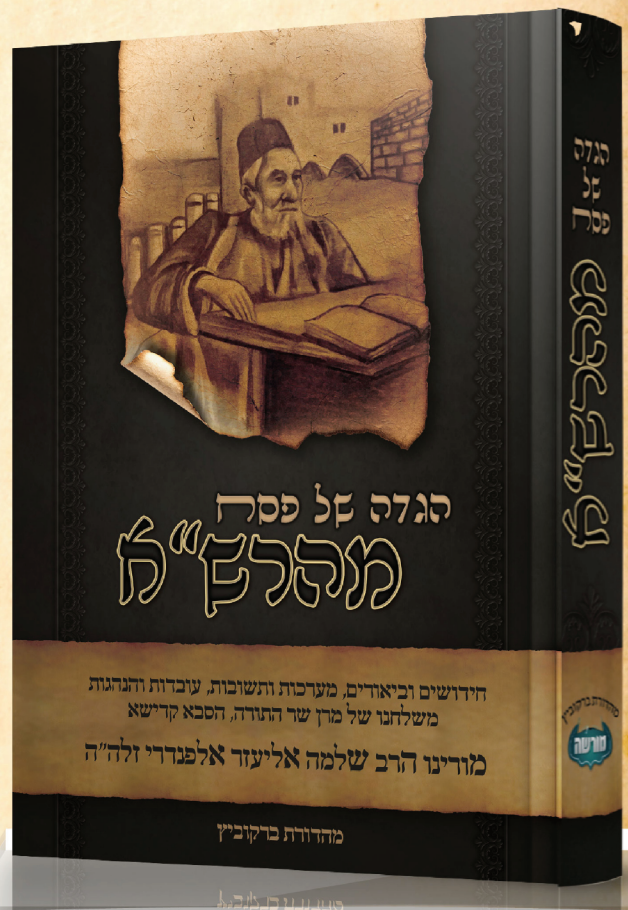
בשמחה רבה הננו לבשר לציבור שוחרי התורה
על הוצאת הספר שרבים ציפו לו

הגדה של פסח מהרש"א

אוצר בלום של פירושים וחידושים,
מנהגים ופסקים, תשובות ומערכות
משלחן גבוה - שלחנו של גאון הדורות
מון הס"ק מהרש"א אלפנדרי זיע"א
ערוכים בסגנון השווה לכל נפש
מודפס באותיות גדולות ומאירות עינים,
ברוב פאר והדר ובעיצוב מרהיב עין

ונוסף עליו (קרוב ל-200 עמודים!) הכוללים את
מסכת פרקי חיי המאלפים של הגאון זצ"ל
לראשונה!

יו"ל לקראת מלאות 90 שנה להסתלקותו

פני חיים

שדי חמד

קול יהודה

כף החיים

ניתן להשיג את ההגדות
שיצאו לאור בשנים עברו
בהוצאת מורשה

לפיט בחנויות הספרים

לפיט: 052-7682413 adratkodesh@gmail.com